

Počátky měst a městeček v jižních Čechách. Sborník příspěvků k dějinám urbanizace jihočeského regionu, ed. Daniel Kovář, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, České Budějovice 2016 (= Jihočeský sborník historický, Supplementum 7)

399 s., 2 sv., ISBN 978-80-87311-78-3

Urbanizace krajiny nespočívala pouze ve faktickém zakládání sídlišť, tedy v jejich fyzickém zrodu, stejně důležitou roli sehrávala také právní lokace měst a jejich vznik institucionální. Především na tyto fenomény se na příkladu jižních Čech zaměřil dvousvazkový sborník, který se vedle středověké materie věnuje také problematice vzniku (či obnovování nebo změně statusu) měst v raném novověku i v moderní době. Publikace tak pokrývá široké časové údobí od pravěku až po 21. století. Zcela opomenuta však zůstala definice užitých pojmů „jihočeský region“ či „jižní Čechy“. Ve sborníku také schází text, jenž by se věnoval dějinám urbanizace (ne)vymezeného regionu jako celku.

Úvodní studie Daniela Kováře *Počátky jihočeských měst a městeček. Krátké shrnutí vývoje* by funkci jakéhosi svorníku mohla alespoň částečně plnit, nicméně výše nastíněná témata (vymezení jižních Čech, urbanizace regionu jako celku) v ní absentují. Jde o syntetizující článek, který poskytuje stručný přehled o institucionálním vzniku a případném kolísání právního stavu všech jihočeských měst a městeček od středověku po 21. století. Text nemá poznámkový aparát, což jeho přínos snižuje, nicméně disponuje alespoň výběrem doporučené literatury ke každému městu (zejména k jeho počátkům). Výběr literatury ale není v některých případech proveden vhodně – např. k dějinám Prachatic jsou na úkor studií zabývajících se počátky města zmíněny pouze přehledové syntézy (opomenut zůstal článek Václava Starého *Počátky města Prachatic*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 1–12, věnovaný raným dějinám města). V přehledu také schází literatura k Českým Budějovicím; literatura ke Kamennému Újezdu je zmíněna pod hlavičkou Kamenice nad Lipou.

Následující studie jsou řazeny chronologicky. Po přehledovém článku Ondřeje Chvojky o vývoji jihočeských pravěkých sídel *Urbanizační tendence v jihočeském pravěku a raném středověku* je

zařazena čtveřice textů věnovaných královským městům Písku, Budějovicím a Sušici. Drobná studie Jana Adámka *Počátky města Písku za krále Václava I.* kromě přiblížení vzniku města přispívá do diskuse o nejstarší listině zmiňující město Písek (1243). Tematicky na ni navazuje článek Jiřího Fröhliche *Počátky královského města Písku z hlediska archeologie*, který je však na rozdíl od předešlé analytické studie přehledovým svodem starších autorových textů. Českými Budějovicemi se zabývá příspěvek Ladislava Čapka a Zuzany Thomové *Předlokační raně středověké osídlení Českých Budějovic a nejstarší počátky města ve třetí třetině 13. století na základě archeologických pramenů*, jenž ukazuje na podstatně intenzivnější osídlení před lokací města, než se dosud tušilo. Důkladně zpracovanou a badatelsky velmi přínosnou studii představuje rozsáhlý příspěvek Jana Lhotáka *Počátky města Sušice*, který se zabývá jak okolnostmi předcházejícími založení institucionálního města, tak jeho skutečným vznikem. Právní vznik klade autor přesvědčivě do časů vlády Václava II. (patrně druhá polovina osmdesátých let 13. století), dále Lhoták řeší návaznost na předlokační osídlení, patronátní práva, vztah Wittelsbachů k Sušicku, důvod vzniku nového královského města či funkce Sušice v zeměpanské strategii. Autor důsledně využívá archeologických poznatků a komparuje vývoj v Sušici s jinými českými městy.

O historické i archeologické poznatky se opírá také podnětná studie Františka Kubů, Marka Parkmana a Petra Zavřela *Počátky města Prachatic*, jež uvozuje druhý svazek sborníku. Autoři v ní přibližují předlokační osídlení Prachatic (archeologicky prokázané dvě tržní osady namísto tradované jedné, která je známa z písemných pramenů) a nově se vyrovnávají s otázkou datace přesunu sídliště a vzniku města. Nastolují hypotézu, podle níž se na lokaci města mohl podílet Přemysl II. Otakar, ačkoliv k právnímu dovršení tohoto procesu došlo až za vlády Jana Lucemburského. I když tuto tezi nelze prozatím pramenně podložit, je třeba tento názor vzít v potaz v další diskusi.

Následující články jsou již drobnějšího charakteru. S výsledky archeologických průzkumů seznamují příspěvky věnované nálezům ve Chvalšínách, v Českých Budějovicích a v Táboře. Zatímco článek Vladimíra Musila *Nové poznatky o stavebním vývoji měšťanského domu v Českých Budějovicích, Kanovnícká čp. 76/2* je velmi úzce zaměřen a nemá širší vypovídací hodnotu, zbylé dvě studie – Jiří Valkony: *Příspěvek archeologie k poznání nejstaršího období městečka Chvalšín (záchranný archeologický výzkum domů čp. 47 a 48)* a Rudolf Krajíc: *Husitské zemnice pod tábořskou*

radnicí – výsledky průzkumů kontextualizují a přispívají k širšímu poznání vývoje daného města.

Zbývá zmínit ještě dva texty se středověkou tematikou. K poznání počátků města Nových Hradů, které bylo na rozdíl od zdejšího hradu prozatím spíše na okraji pozornosti badatelů, přispívá studie Jiřího Havliceho *Partem terrae nostrae Austriae adjacentem. Ke kolonizaci Novohradského podhůří a počátkům města Nových Hradů*. Málo diskutovaným tématem se zabývá také článek Josefa Hložka *Několik poznámek k podhradním aglomeracím v jižních Čechách – tzv. latránům*. Autor se v něm blíže zabývá podhradními městečky / latrány pod hrady Příběnice a Příběničky a nastoluje možné reinterpretační ve výzkumu těchto aglomerací. Domnívá se, že latrán existoval nejen pod hradem Příběnice, jak je všeobecně známo, ale že k jeho založení došlo také u Příběniček. Časový horizont jeho vzniku klade s opatrností do doby vlády Petra a Jošta z Rožmberka, tedy do osmdesátých let 14. století. V závěru pak Hložek nastoluje otázku, zda by (vzhledem k absenci výraznějších rysů charakterizujících latrán) nebylo vhodnější status podhradního sídliště pod Příběnicemi přehodnotit z latránu na běžné podhradní městečko.

Přes nesporný přínos některých studií zůstává sborník souhrnem různě zaměřených příspěvků kolísavého rozsahu i kvality, jejichž pojičkem je geografická příslušnost k (paradoxně nevymezenému) jihočeskému regionu a téma počátku měst. Na celkovém obrazu urbanizace jižních Čech však došlo jen k drobným retuším.

VERONIKA VEČEŘOVÁ

Aleš BAJER – Richard BÍŠKO – Miroslav DEJMAL – Petr HEJHAL – Petr HRUBÝ – Lenka LISÁ – Barbora MACHOVÁ – Karel MALÝ – Jana MAZÁČKOVÁ – Peter MILO – Miroslav PLAČEK – Klára ŠABATOVÁ – Jakub TĚSNOHLÍDEK – David ZIMOLA – Alena ŽAHOURKOVÁ, *Historická krajina Českomoravské vrchoviny. Osídlení od pravěku do sklonku středověku*, Muzeum Vysočiny Jihlava, Jihlava 2016

257 s., ISBN 978-80-86382-52-4

V oblasti výzkumu vývoje krajiny a jejího osídlení se díky technologickým inovacím nacházíme na počátku výrazných metodologických změn. Zapojení postupů přírodních věd do archeo-

logického a historiografického výzkumu, stále se rozvíjející metody nedestruktivního povrchového průzkumu, nové možnosti masové komparace i interaktivní prezentace dat, výrazné proměny a bohužel i vyšší míra destrukce krajiny, která nicméně otvírá možnosti nahlízet na terén z nových, neobvyklých perspektiv (např. proměny říčních niv a erodujících svahů po přívalových srážkách a povodních, průhlednost úseků krajiny po masivní lesní těžbě), to vše vede k dosud nebyvalému sběru dat s relevancí k vývoji krajiny a dějin osídlení. Situaci odráží i recenzovaná publikace o Českomoravské vrchovině, jež vyšla jako katalog ke stejnojmenné výstavě realizované v Muzeu Vysočiny Jihlava na jaře 2016.

Vedle dílčích postřehů k metodice nových způsobů výzkumu se z publikace dozvídáme o řadě sídlištních či fortifikačních lokalit, k nimž jsou údaje z písemných pramenů velmi skoupé, v některých případech nejsou žádné. Je zřejmé, že tradiční historiografický výklad založený na údajích z písemných pramenů a na interpretaci jednotlivých archeologických nalezišť bude postupně v mnoha ohledech revidován. Ukazuje to například první postřehy k úpravnickým a metalurgickým areálům s doklady specializované metalurgie naznačující přítomnost specialistů podílejících se na finální výrobě, kontrole a distribuci stříbra.

Rovněž pozůstatky hornických stavení s nálezy pestré hmotné kultury mohou být pro dosavadní bádání překvapivé. Jeden z autorů, Petr Hrubý, již dříve upozornil, že technologická praxe a technické a instrumentální vybavení či logistika a infrastruktura stříbrných hutí nejsou tématy zpracovávaná medievisty, věnují se jim pouze specifické skupiny archeologů. Přitom detailní znalost prostředí a hmotné kultury podobných lokalit může výrazně přispět (a doufejme, že v budoucnu také přispěje) k vysvětlení obecně společenských jevů spjatých s tak významným fenoménem, jakým těžba a zpracování stříbra pro české středověké dějiny bezpochyby byly.

Katalog z jihlavské výstavy narazil na častý problém podobných publikací, totiž na obtíže s prezentací i interpretací velkého množství dat získaných novými způsoby výzkumu a zapojením „exaktních“ přírodních věd. Co si počít s prostým porovnáním údajů o příjmech energie na osobu ve středověku a dnes? Co lze bez dalšího textu vyčíst z korelace LiDARového snímku terénu a tras zachycených na vojenských mapováních? Lze například údaje o pěstovaných plodinách z urbáře brtnického panství z první poloviny 16. století bez dalšího vysvětlení aplikovat na starší,